

SBM1821 Mallinggård Ny Kirke, Højvangen, Skanderborg

Udgravningsrapport

Skanderup sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.08. Sb.nr.
125. KUAS j.nr. 22/15746

Kulturhistorisk rapport for den systematiske udgravning ved Mallinggårdsvej 3 ved Højvangen i Skanderborg. Ved undersøgelsen af det 718 m² store areal blev der fundet spor efter en to-skibet konstruktion, der må tolkes som en art økonomibygning og som foreslås dateret til yngre middelalder eller efterreformatorisk tid samt nedgravninger der ikke kan sættes i relation til konstruktionen.

Udgravningen er udført af Museum Skanderborg i december 2022 v. daglig leder Morten V. Rasmussen.

Indhold

En udgravning.....	3
Undersøgelsens forhistorie	3
Forløb.....	4
Administrative data	4
Topografi, terræn og undergrund	5
Målesystem	7
Øvrige data	7
Udgravningsmetode	7
Undersøgelsens resultater	9
K1, toskibet hus i en fase.....	9
Perspektiver.....	10
Fremtidigt arbejde på stedet.....	12
Tidstavle.....	13

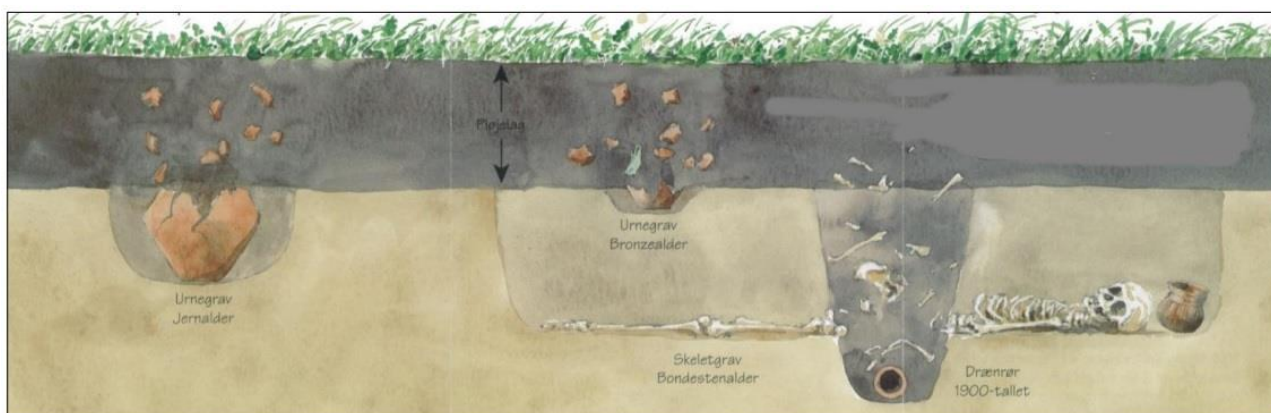
En udgravning

Lige under muldjorden på marken og ud i det blandende landskab, kan man stadig finde spor af vores forfædres beboelser og aktiviteter. Spredt ud over hele landet gemmer der sig rester i form af stolpehuller fra huse, gruber til madlavning og andre spor, der viser at her har man boet, her har man levet og her har man haft en dagligdag, og så for flere tusinde år siden.

Når man i dag skal bygge huse, veje, udvinde råstoffer, eller som her bygge en ny kirke. Så er der en risiko for at sporene fra fortiden ødelægges og forsvinder. Derfor kan museerne i samarbejde med bygherre foretage en forundersøgelse, hvor man graver nord-syd orienterede grøfter med henblik på at finde spor efter fortidig aktivitet.

Såfremt arkæologerne finder spor fra fortiden i form af væsentlige fortidsminder såsom hustomer, grave og så videre, kan forundersøgelsen give et billede af hvor stort et areal der rummer fortidsminder og koncentrationen af dem. Dette fører ofte frem til en systematisk udgravning, hvor al muldjorden i større område rømmes af. Alle spor fra fortiden måles op med GPS og herefter bliver alle spor fra fortiden snittet og undersøgt. Ved et snit graves halvdelen af anlægget væk, så man kan beskrive og registrere form, dybde, udseende og tolke funktion.

Så selvom et byggeri eller en råstofudvinding ødelægger og sletter spor fra fortiden, så har arkæologerne registreret og dokumenteret tidligere tiders aktivitet i området, så det kan indgå i fremtidens forskning, og som et naturligt led i udviklingen erstattes dele af fortiden med dele af fremtiden.

Figur 1: En illustration med de typiske jordlag og hvordan spor fra fortiden ses og bevares i undergrunden. Illustration fra Vejle Amt.

Undersøgelsens forhistorie

I forbindelse med byggeri af en ny kirke ved Mallinggårdsvej 3, gennemførte Museum Skanderborg i oktober 2022 en arkæologisk forundersøgelse af det berørte areal på cirka 2265 m². Ved forundersøgelsen blev der fundet spor efter væsentlige fortidsminder i form af stolpehuller der indgik i et muligt 2-skibet hus, samt omkringliggende stolpehuller der ikke kunne sættes i relation til huset.

På baggrund af forundersøgelsen blev der indstillet cirka 710 m² til systematisk udgravning med henblik på at finde husets udstrækning og have materiale til datering samt afklare de omkringliggende anlæg mulige formål.

Efter aftale med sognerådet, som var bygherre, blev undersøgelsen gennemført i december 2022, sådan at arealet var klar til videre jordarbejde inden der skulle tages første spadestik ved byggeriet i foråret 2023.

Forløb

- 26-09-2022 Skanderborg Sogn godkender arkæologisk forundersøgelse.
- 06-10-2022 Museum Skanderborg gennemfører arkæologisk forundersøgelse på et areal på under 5000 m².
- 30-10-2022 Museum Skanderborg (E. Hertz - Museumsinspektør) indsender budget til godkendelse til Slots- og Kulturstyrelsen.
- 23-11-2022 Slots- og Kulturstyrelsen godkender budgettet. SLKS j.nr. 22/15746.
- 28-11-2022 Som bygherre godkender Skanderborg Sogn budgettet.
- 06-12-2022 Den systematiske udgravning af arealet starter. Afsluttes 09-12-2022.

Administrative data

Placering og matr.nr.	Mallinggård, Skanderborg Jorde. Matr.nr.: 1 ^{ev}
Sogn:	Skanderup Sogn
Periode:	06-12-2022 til 09-12-2022
Deltagere:	Ejvind Hertz (Museumsinspektør - arkæolog, udgravningsleder) Morten V. Rasmussen (arkæolog, daglig leder, beretningsansvarlig) Katrine Witte Thomasen (arkæolog)
Bygherre:	Skanderborg Sogn, Kirkebakken 4,8660 Skanderborg Skanderborg.sogn@km.dk
Entreprenør:	KM Maskiner A/S, Rodelundsvej 7, 8680 Ry.

Originaldokumentation og indsamlede genstande opbevares på Museum Skanderborg, Jernbanevej 9, 8660 Skanderborg.

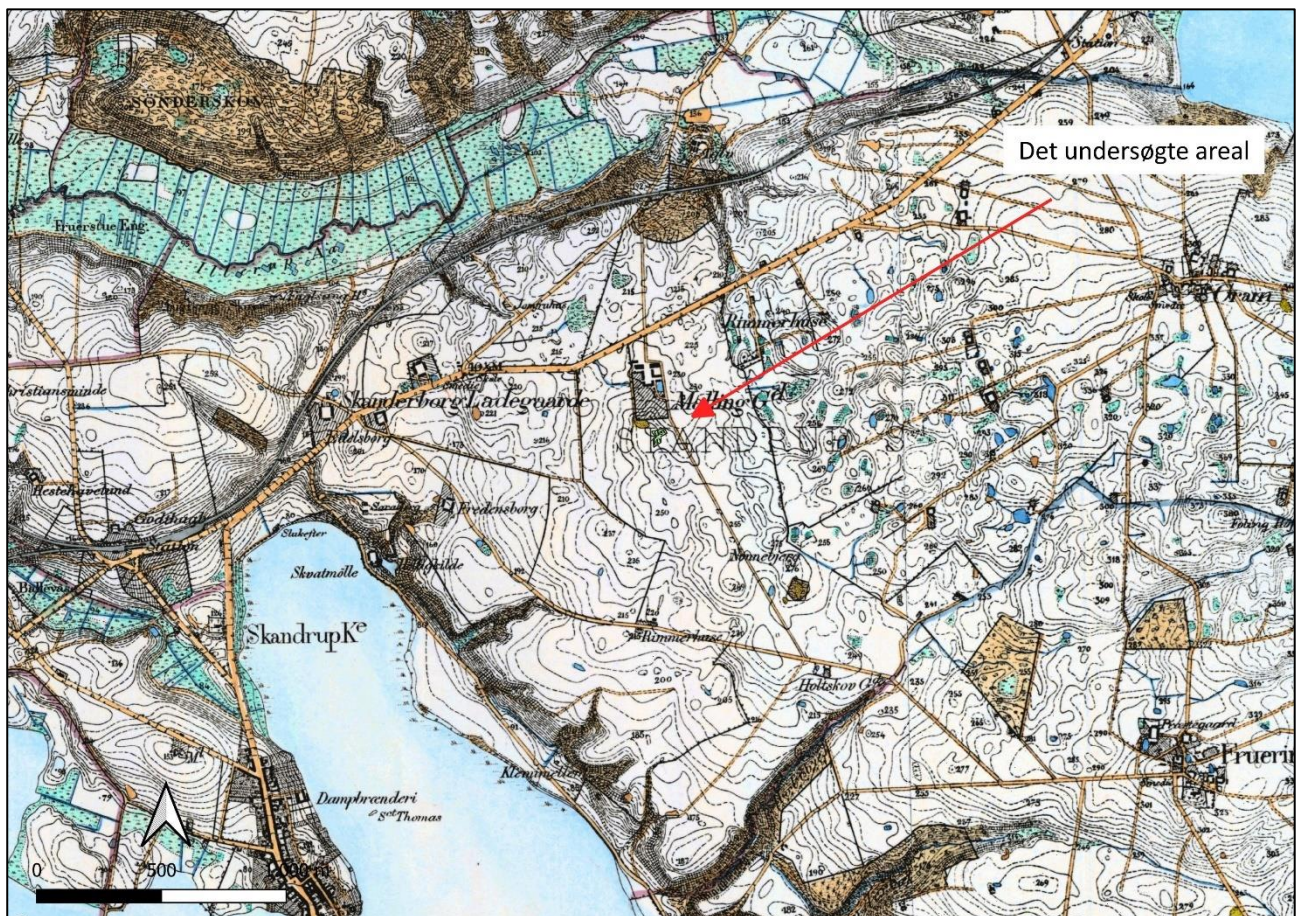
Topografi, terræn og undergrund

Det undersøgte areal er beliggende på et mindre og jævnt plateau, cirka 1,1 km nordøst for Skanderborg Sø, lige umiddelbart syd for Mallinggård og har været anvendt til agerbrug frem til 1980-erne. Men det kan tillige konstateres, at der fra starten af 1800-tallet har ligget en nord-syd vej, der udspringer umiddelbart øst for Mallinggård, og som har passeret området lige hen over det undersøgte plateau. Se Figur 3 herunder.

Kigger man på kortserien Høje Målebordsblade fra 1842-1892, får man et overblik over det danske kulturlandskab inden den industrielle revolution og det moderne landbrugs påvirkning af landskabet. Som det ses på Figur 2 herunder, ligger det berørte område i et landskab der har været opdyrket, men ikke voldsomt bebygget frem til 1900-tallet.

Undergrunden kunne ses som kompakt og stenholdt ler, der især mod nord var meget kompakt. Hvilket formentligt skal tilskrives vejforløbet.

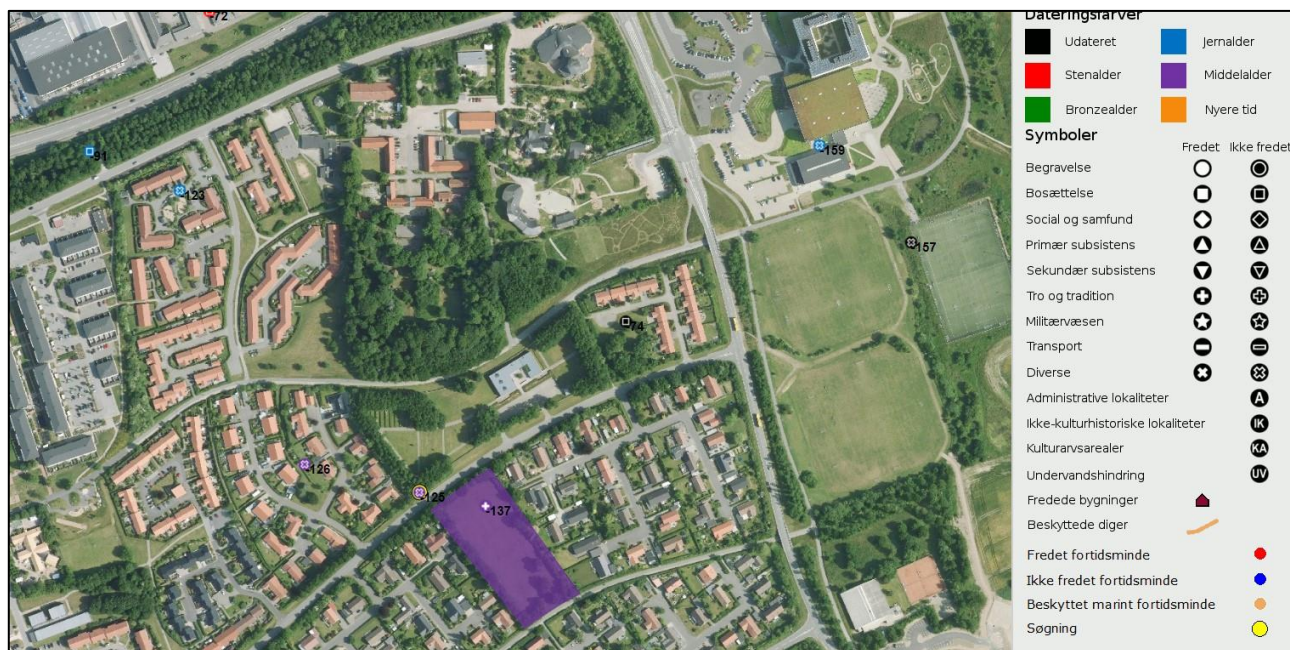
Der er i området, ved tidligere undersøgelser og besigtigelser fundet spor fra middelalder (Sb. -126, -125, og -137) samt jernalder (Sb. -87, -91, -123 og -159). Der er ved det lilla område som ses på Figur 4 (Sb. -137) fundet spor efter Nyby Kirke der menes at være blive revet ned omkring reformationen, og hvor der forventes at kunne findes spor fra en omkringliggende landsby i området.

Figur 2: Uddrag fra Høje Målebordsblade (1842-1892). Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Figur 3: Kort over Mallinggård Ejerlav, Skanderborg Jorde. Tegnet 1812. Det undersøgte areal er markeret med grønt. Bemærk det tomme område og den nord-syd orienterede vej der går gennem arealet. Styrelsen for Dataforsyning og Effektivisering.

Figur 4: Uddrag fra Fund & Fortidsminder, hvor Højvangen Kirkecenter og det undersøgte areal ses centralt i billedet.

Målesystem

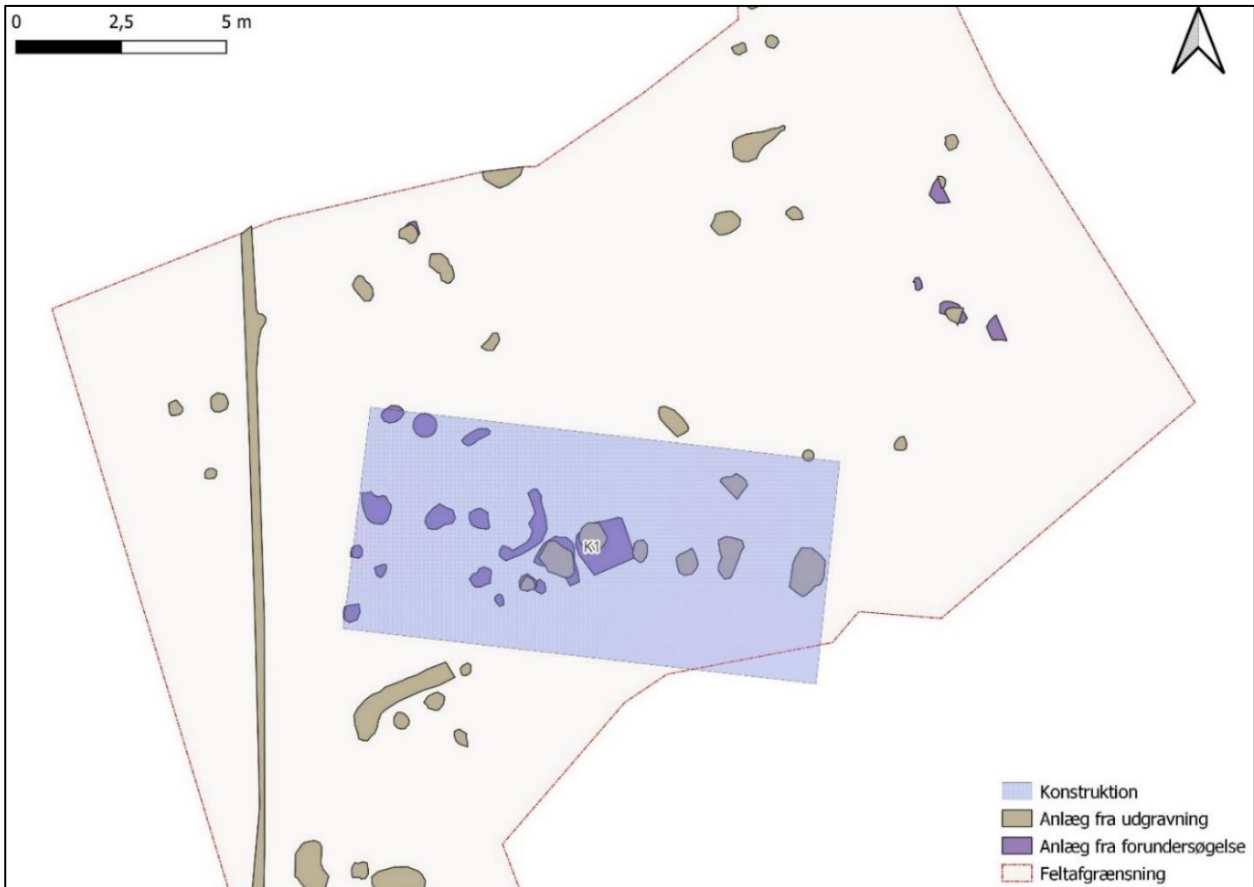
Alle anlæg samt udgravningsfeltets omfang blev opmålt med Leica RTK-GPS i projektion Euref 89 zone 32N. Herefter blev data konverteret til Qgis via Felttegn.

Øvrige data

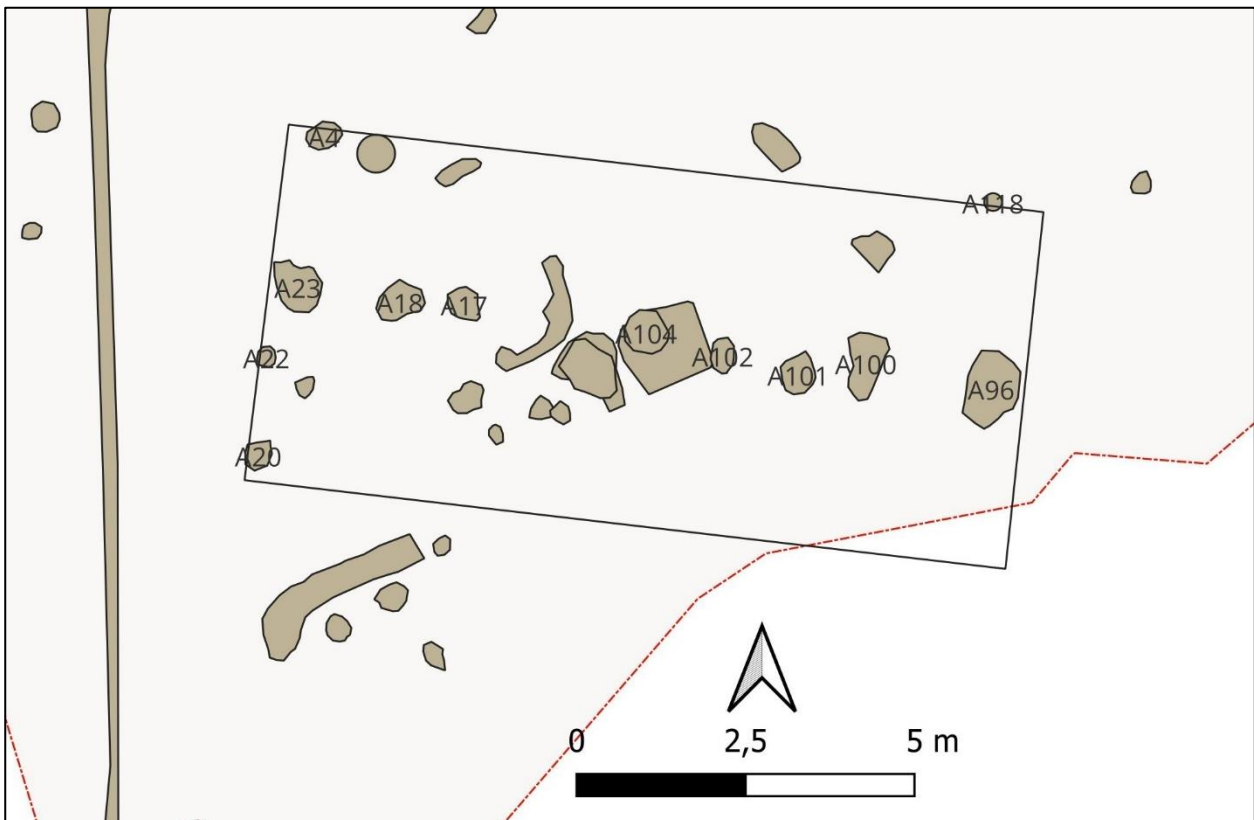
Forundersøgelsen blev udført d. 6-9. december 2022, og maskinkraften blev leveret af KM Maskiner fra Ry. Maskinfører var Steffen fra KM Maskiner. Der blev anvendt en gravemaskine på hjul med en 1,8 meter bred skovl. Vejret var skyet med enkelte snebyger og til tider frost. Katrine Witte Thomsen har stået for indtastning af data i MUD, Museernes Udgravningsdata.

Udgravningsmetode

I det udpegede areal blev der rømmet muld af til fast undergrund med hjulgraver med 1,8 m bred skovl. Jorden blev taget af i tre baner, hvor jorden fra de to yderste baner blev lagt i midten af arealet. Herefter blev den vestlige del af feltet registreret, og jorden fra midten af feltet lagt herpå. Alle anlæg blev opmålt med GPS og derefter udgravet og registreret. Udgravningsfeltet blev ligeledes målt op med GPS. Fra stolpehuller, der kunne kædes sammen med konstruktioner, og med tilstedeværelse af trækul eller lignende organisk materiale, blev der udtaget jordprøve med henblik på flotering og datering.

Figur 5: Oversigt over udgravningsfeltet, og de fundne anlæg.

Figur 6: Detailoversigt over hustomt K1.

Undersøgelsens resultater

Ved den systematiske udgravning blev der fundet i alt 90 anlæg, hvoraf 52 anlæg udgik (variation i undergrund, stenspor, natur mm.)

K1, toskibet hus i en fase.

<i>Placering:</i>	Beliggende på et relativt fladt plateau, hvor terrænet falder mod nordvest, nord, nordøst og øst.
<i>Andre anlæg:</i>	Der ses centralt i huset flere nedgravninger, dog uden stratigrafi til husets tagbærende stolpehuller.
<i>Dimensioner:</i>	L: 11,25 m * B: 5,3 m, med et samlet areal på 59,6 m ² .
<i>Relevante fund:</i>	Knivsblad X2, blev fundet i fladen på A16.
<i>Jordprøver:</i>	Der er udtaget jordprøve af A101 (X5)
<i>Datering:</i>	Der foreslås en datering til højmiddelalder – efterreformatorsk tid 1300 – 1660.
<i>Metode og observationer:</i>	Hustomten K1 er undersøgt og udgravet af to omgange, dels i forundersøgelsen og dels under den systematiske udgravning. Hvor anlæggene i vest (A.nr >30) er snittet i forundersøgelsen og anlæg centralt og i øst (A.nr 30<) er snittet under den systematiske udgravning. Som det ses på Figur 3, har et vejforløb ligget hen over det meste af udgravningsfeltet og hustomten, hvilken måske kan forklare de manglende vægbærende stolpehuller.

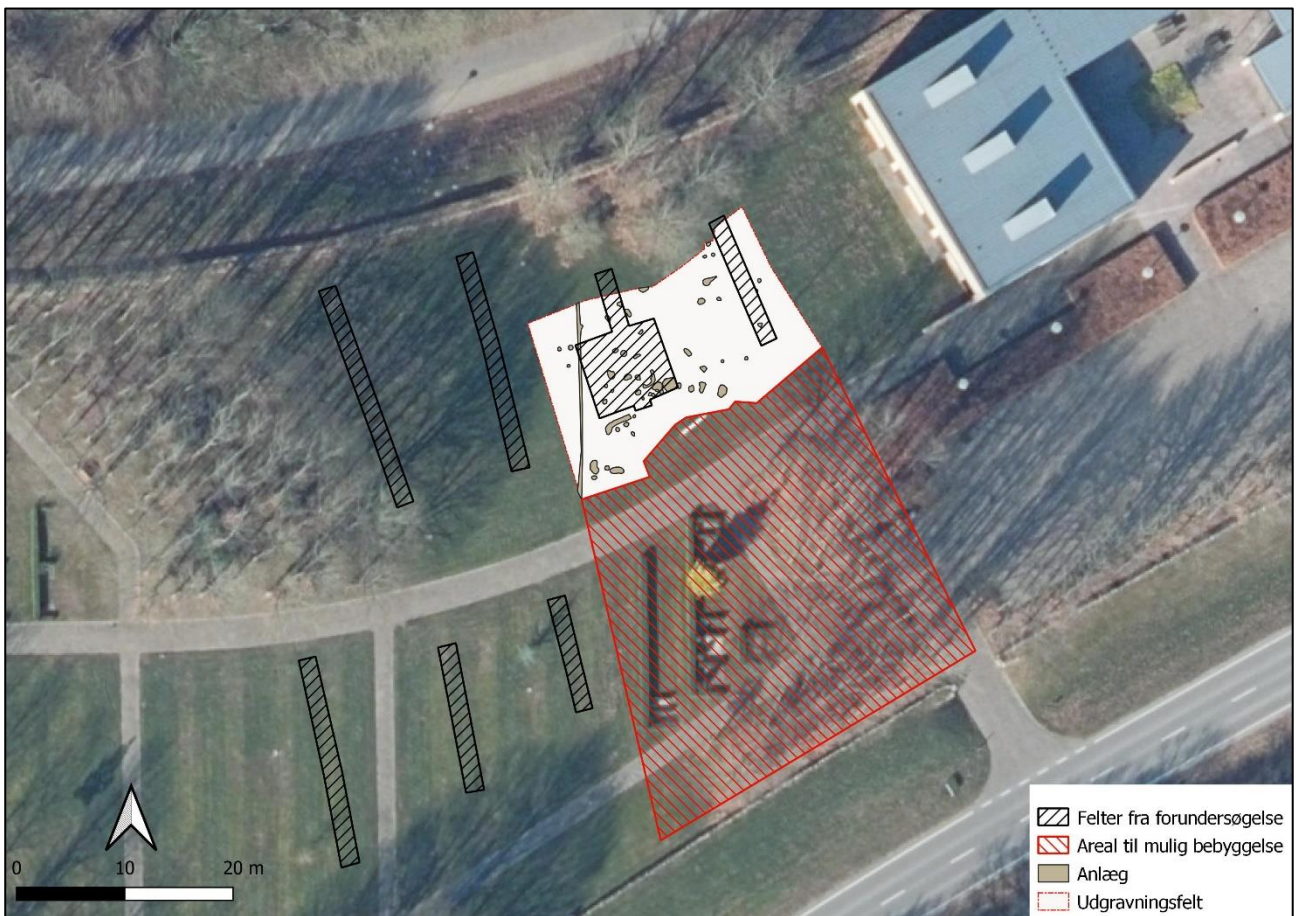
Ud fra typen af hus, samt dets beskedne størrelse må hustomt K1 skulle tolkes som en art økonomibygning. Det kan for eksempel være en stald eller et udhus til værktøj eller lignende. Det kan ikke, for nuværende afgøres hvorvidt der er tale om en enlig beliggende bygning, eller om hustomten K1 er en del af en større bebyggelse som det for eksempel ses ved Anebjerg (se herunder).

Det er derfor fristende at spekulere på, hvorvidt der i nærområdet kan findes yderligere spor efter middelalderlig bebyggelse. Hvis der skal være noget tilbage, må det være i området umiddelbart syd og sydøst for udgravningsfeltet, der hvor der i dag er anlagt stenbelagt sti og gravsteder. På baggrund af tidligere udgravninger i området, må arealet med parkeringspladsen og området hvor kirkecenteret ligger, kunne udelukkes.

Perspektiver

Det to-skibede hus har som hustype været brugt over en lang periode, primært stenalder til bronzealder, men kommer igen i brug fra starten af middelalderen. Hustypen ses brugt, især i den middelalderlige landbebyggelse, op igennem middelalderen, oftest som en art økonomibygning.

Hustomten K1 fra Mallinggård Ny Kirke er ikke usædvanlig, men der findes i Skanderborgs ansvarsområde ikke mange kendte hustomter af den type. En lignende hustomt, der dog er lidt yngre (cirka 1650) er K4 fra udgravningen SBM1637 Anebjerg III ved Anebjergvej cirka 950 m øst-sydøst for udgravningen ved Kirkecenteret. Her har hustomten indgået i større gårdsanlæg og fungeret som stald.

Figur 7: Ortofoto med udgravningsfeltet. Med rød skravering er udpeget området der måske stadig rummer spor efter bebyggelse.

Figur 8: Placeringen af renessancegården ved Anebjerg. Afstanden mellem de to udgravninger er cirka 950 m.

Figur 9: Oversigt over udgravningen SBM1637 Anebjerg III, med en renessancegård. Hustomten K4 er interessant at sammenligne med, grundet form og størrelse.

Fremtidigt arbejde på stedet

Idet der er foretaget en del terrænregulering, især i det vestlige område op til cykelstien nord for Kirkegården og mod øst i forbindelse med etablering af Kirkecenteret, må det antages at der kun i begrænset grad kan forventes, at findes yderligere spor efter væsentlige fortidsminder i området. Dog bør alt jordarbejde syd for kirkegården overvåges nøje grundet den ukendte udstrækning af kirkegården til Nyby Ødekirke.

Skanderborg Museum d. 14-12-2022

Arkæolog Morten V. Rasmussen

Tidstavle

År f./e. Kristus

